

Frederik van Blankenheim, een onbeschreven variant

Frederik van Blankenheim was van 7 juli 1394 tot aan zijn dood op 9 oktober 1423 bisschop van Utrecht en vorst en landsheer van Het Sticht. Het is daarom niet verbazend dat deze geestelijke vorst tijdens zijn bijna dertigjarige ambtstermijn zo'n 30 munttypen liet slaan, in verschillende munthuizen. Dit artikel beperkt zich tot één type – de groot kromstaart – in de hoop dat deze korte bijdrage de aanzet is tot een uitgebreidere studie over Frederik van Blankenheims muntslag.

Naamsverwarring

De groot kromstaart werd in Vlaanderen (Gent) voor het eerst gemunt vanaf de munthervorming van 12 juni 1418 op initiatief van Filips, graaf van Charolais, die optrad in naam van zijn vader, hertog Jan zonder Vrees.¹ De groot kromstaart weegt meer dan de helft van een dubbele groot kromstaart omdat het zilvergehalte lager is. De diameter bedraagt ongeveer 25 mm. De munt toont op de voorzijde een naar links klimmende leeuw met naar binnen gekrulde staart. Hij draagt op de borst het vijfdelige wapenschild van Bourgondië. Daaromheen is het omschrift tussen twee parelcirkels aangebracht. Op de keerzijde staat binnen een parelcirkel een lang gevoet kruis dat een parelcirkel en het omschrift doorbreekt. In de kwartieren van het kruis staat telkens een letter naar de rand gericht.

Over de herkomst van de munt die wij hier presenteren, namelijk een groot kromstaart van Frederik van Blankenheim, is weinig bekend. Hij kwam ongeveer 35 jaar geleden in het bezit van de huidige eigenaar, als gift van iemand die inmiddels overleden is en die had de munt op zijn beurt ook gekregen. Wel mogen wij veronder-

stellen dat het een bodenvondst betreft gezien de slechte staat van bewaring. Het muntplaatje is sterk gegolfd, de rand is op twee plaatsen sterk uitgelopen en het muntbeeld is op vele plaatsen niet meer zichtbaar door slijtage.

In het standaardwerk van de Utrechtse muntslag door Van der Chijs wordt de munt als volgt beschreven: 'Op de voorzijde een staande leeuw met kromme staart, op de schoft van de leeuw een wapenschild, dat van Het Sticht met dat van Blankenheim als hartschild, een klimmende leeuw naar links'.² Het omschrift luidt + FREDERICVS : EPC : TRAIECTENS. De keerzijde toont tussen de benen de letters B - L - A - N en het omschrift + MONE - T : NOV - EPC[] - IECT. Van der Chijs gaf dit stuk de naam '1/3 deel van de dubbele groot' aan de hand van de massa ten opzichte van de dubbele groot en bij gebrek aan gegevens over het zilvergehalte. In het werk van De Mey staat onder nummer 261 dezelfde afbeelding als bij Van der Chijs maar wordt de benaming 'groot kromstaart', een naam die ik er ook aan zou willen geven.³ De naamsverwarring woekert eveneens voort op het internet. De Munten- en Postzegel Organisatie (MPO)

Utrecht, Frederik van Blankenheim, groot kromstaart, 1418-1423, zilver (boven: vdChijs 14.24, onder particuliere collectie)

noemt het '1/4 of 1/2 kromstaart' en het Centraal Museum Utrecht 'kwart kromstaart', waardoor mijn vraag aan de Nationale Numismatische Collectie (NNC), over de in hun collectie aanwezige stukken geformuleerd was als 'de munten geregistreerd onder vermelding van Van der Chijs plaat XIV nr 24' om er zeker van te zijn dat het om hetzelfde type zou gaan.

Exemplaren

In de NNC bevinden zich drie van dergelijke stukken, de MPO veilde er twee, het Centraal Museum Utrecht heeft er één, Muntenmuseum.nl had eveneens één exemplaar in bezit en ook het Catharijneconvent heeft er één.⁴

Bij de bestudering van deze munten stelden we vast dat geen van de voorzijdes stempelgelijk was, al kan het hier getoonde stuk, wegens de hoge slijtage, wel tot een van de acht voorzijdestempels behoren. Het omschrift is gelijkkluidend: + FREDERICVS : EPC : TRAIECTENS. Dit is in tegenstelling tot de dubbele groot kromstaart, die + FREDERICVS : EPC : TRAIECTENSIS geeft dankzij de grotere diameter. De leesbare letters op het nieuwe stuk zijn: + F[...]RICVS : EPC : [T]RAI[...]ENS. Wat het aantal keerzijdestempels betreft is stempelgelijkheid door de slijtage moeilijker

te beoordelen, ik vermoed dat er minstens zes verschillende zijn. Ook hier is het omschrift gelijkkluidend en kunnen we de lezing van Van der Chijs en De Mey vervullen tot: + MONE - T : NOV - EPC : T : - IECTN terwijl de dubbele groot kromstaart + MONE - TA : NOV - A : EPC : T - RAIECT toont. Op ons stuk kunnen we echter + mONE - T[...]NOV - A[...]RAI - EC[...]S of : lezen, wat we dan gevoelsmatig zouden aanvullen tot + mONE - TA : NOV - A : TRAI - ECTENS of ECTEN :. In de kwartieren vermoeden we B - L - A - N' net zoals op de reguliere stukken.

Variant

Hoe kunnen we deze omschriftvariant verklaren? Vermoedelijk had de stempelsnijder aanvankelijk het omschrift voor een dubbele groot kromstaart voor ogen en stelde hij pas na het snijden van de letter A van NOVA vast dat hij te weinig ruimte zou hebben voor de rest van het omschrift. Daarom besloot hij verder te gaan met de plaatsnaam. Een andere mogelijkheid is dat het om een andere emissie gaat. Gezien de stempelvariëaties van voor- en keerzijde moet er een tamelijk grote productie geweest zijn. Toch blijken niet veel stukken de afgelopen zes eeuwen te hebben doorstaan. Een nadere studie van de dubbele groot kan misschien meer licht op de zaak werpen.

Hoe kunnen we de naam van groot kromstaart verantwoorden? De op het internet gevonden stukken bevatten weinig informatie, samen met de informatie van het NNC kennen we de diameter van vier exemplaren, die tussen 22,0 en 23,0 mm ligt. De massa van vijf munten is bekend, zij wegen tussen de 0,80 en 1,30 gram. De nieuwe groot kromstaart heeft volgens de eigenaar een diameter van 22,73 mm en een massa van slechts 0,81 gram. Van de dubbele groot kromstaart weten we dat die een diameter had van circa 32 mm en een massa van 3,6 gram, waarvan 1,7 gram fijn zilver. In principe moet de groot kromstaart dan een massa hebben van 1,8 gram indien hij van hetzelfde zilveragehalte geslagen is. We zien echter dat dit bij de voorbeelden van Jan zonder Vrees niet het geval is. Omdat we niet beschikken over de zilveragehaltes baseren we ons enkel op een *educated guess*, die nauwer aansluit bij de groot kromstaart dan bij de halve groot kromstaart. Een andere waarde tussen de dubbele kromstaart en dit stuk zelf ontbreekt (voorlopig).

Toekomstig onderzoek zal ons misschien de oplossing bieden. De muntplaats is Utrecht volgens Van der Chijs, de muntperiode moet zich op het eind van de ambtstermijn van Frederik bevinden, tussen 1418 en eind 1423 al vermelden sommigen ook 1420 als ondergrens.

Dit artikel is tot stand gekomen onder impuls van Jan van der Wis, met dank aan Martin Damsma, (NNC) en Jos Benders.

Noten

1. Martiny, J.C. *Het Munthuis in Gent 2* (Gent 2014) 125 en verder.
2. Chijs, P. O. van der *De Munten der Bisschoppen, van de Heerlijkheid en de Stad Utrecht* (Haarlem 1859) 166-167, plaat 14.24.
3. Mey, J.R. De, *Les Monnaies des Eveques et de la ville d'Utrecht* (Wemmel 1991) NP61.
4. NNC inventarisnummers HNM-32280 (22,0 mm, 0,80 gram); NM-05431 (22,5 mm, 1,20 gram); NM-05432 (22,4 mm, 1,23 gram); Munten- en Postzegel Organisatie *Veiling 42* (mei 2014) kavel 1162 (- mm, 1,12 gram); Munten- en Postzegel Organisatie *Veiling 44* (november 2014 lot 814); Centraal Museum Utrecht, inventarisnummer 3892 (23 mm, 1,3 gram); www.muntenmuseum.nl, id I10015 (geraadpleegd 25 februari 2018); Museum Catharijneconvent, inventarisnummer ABM m1077e.

MUNTHANDEL G.HENZEN

Grieks * Romeins * Byzantijns * Middeleeuwen * Provinciaal * Koninkrijk tot 1945
Overzee tot 1945 * Buitenlands tot 1945 * Historie- en rekenpenningen * Archeologie

zo maar een
paar munten
uit ons actuele
assortiment....

Vraag onze gratis prijslijst aan ! (verzamelgebied vermelden) website: www.henzen.org

Postbus 42 * 3958 ZT Amerongen * ☎ 0343-430564 * fax 0343-430542 * info@henzen.org